

Literatura rosyjska XVIII–XXI w. Dialog idei i poetyk
Międzynarodowa Konferencja Naukowa w Instytucie Rusycystyki
Uniwersytetu Łódzkiego

W dniach 21–23 września 2010 r. w Łodzi odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. *Literatura rosyjska XVIII–XXI w. Dialog idei i poetyk*, którą zorganizowała Katedra Literatury i Kultury Rosyjskiej Instytutu Rusycystyki UŁ. Współorganizatorami konferencji był Instytut Slawistyki w Giessen oraz Katedra Teorii Literatury Twerskiego Uniwersytetu Państwowego. Nad całością spraw organizacyjnych czuwała dr hab. prof. nadzw. UŁ Olga Główko, funkcję sekretarza naukowego pełniła dr Ewa Sadzińska.

Konferencja *Dialog idei...* ma charakter cykliczny; było to już trzecie spotkanie z tego cyklu (pierwsze miało miejsce we wrześniu 2006 r. w Łodzi, drugie – we wrześniu 2008 w Giessen). Tegoroczne trzydniowe obrady odbywały się w Centrum Szkoleniowo-Konferencyjnym UŁ przy ul. Rogowskiej 26. W konferencji wzięli udział specjaliści z zakresu literaturoznawstwa, kulturoznawstwa, historycy idei, filozofowie oraz początkujący adepci nauki – doktoranci, a także studenci.

Zaproponowana tematyka – podobnie jak w poprzednich latach – spotkała się z dużym zainteresowaniem slawistów z całej niemal Europy. W obradach wzięło udział ponad sześćdziesiąt osób reprezentujących liczne ośrodki naukowe – polskie (Warszawa, Lublin, Kraków, Sosnowiec, Olsztyn, Bydgoszcz, Toruń, Siedlce, Gdańsk, Zielona Góra) i zagraniczne. Wśród uczestników zagranicznych zdecydowaną większość stanowili Rosjanie (Moskwa, Sankt-Petersburg, Psków, Irkuck, Kursk, Kołomna, Kazań, Saratów, Uljanowsk); były reprezentowane także ośrodki naukowe z Ukrainy (Czerniowce), Białorusi (Grodno, Mińsk), Bułgarii (Szumen) i Niemiec (Giessen, Lübeck).

Uroczystego otwarcia konferencji dokonała kierownik KLiKR prof. zw. dr hab. Barbara Olaszek oraz Prodziekan Wydziału Filologicznego UŁ dr hab. prof. nadzw. UŁ Jarosław Wierziński. Do uczestników konferencji skierowano słowa podziękowania za liczne przybycie oraz życzenia owocnych i konstruktywnych obrad.

Ramy sprawozdania nie pozwalają niestety wymienić wszystkich tytułów referatów zaprezentowanych podczas konferencji, w związku z czym ograniczamy się do krótkiego scharakteryzowania wybranych wystąpień.

Konferencję rozpoczęły cztery referaty plenarne, którym przewodniczył Alexander Graf z Giessen. Jako pierwszy wystąpił Natan Tamarczenko z Moskwy; zaprezentował on wyniki analizy porównawczej utworów F. Dostojewskiego (*Записки из подполья*) i L.

Tołstoja (*Крейцерова соната*) w kontekście „idei końca historii” i „historii bohatera”. Kolejny referat – o szeroko rozumianym dialogu (na płaszczyźnie estetyki) Michała Lermontowa z panteistą Goethem – wygłosił moskiewski badacz Aleksander Smirnow, w sposób przekonujący naświetlając specyfikę obrazu-symbolu i umownych form symbolizujących w ujęciu komparatystycznym. Z kolei Zygmunt Zbyrowski z Warszawy zaprezentował referat na temat świata idei w powieści Borysa Pasternaka *Доктор Живаго*. Badacz przedstawił sposoby aktualizowania się ważnych idei utworu w kategoriach wielopłaszczyznowego dialogu. Ostatnie wystąpienie w grupie plenarnych należało do Barbary Olaszek, która w oparciu o powieści Iwana Turgieniewa próbowała odpowiedzieć na pytanie „Czy Rosjanie są zdolni do dialogu?”. Sytuacja *dialogu/sporu* jest istotnym elementem utworów Turgieniewa; wpływa ona na kształt fabuły i wnosi istotne treści do dyskusji światopoglądowych jego bohaterów.

W kolejnych dniach obradowano w dwóch głównych sekcjach: *Dialog poetyk* (sekcja I i podsekcja I a) i *Dialog idei*. Podział na sekcje przy dużej liczbie uczestników zapewnił warunki dla swobodnej i merytorycznej dyskusji.

W sekcji I wygłoszono ogółem 16 referatów. Ich autorami byli folklorysty, specjaliści w zakresie literatury staroruskiej i współczesnej. Ustalając kolejność wystąpień, organizatorzy starali się w miarę możliwości uwzględnić chronologię i związki tematyczne referatów. Zagadnieniem szeroko rozumianego dialogu z najbardziej odległą literacką i kulturową tradycją było poświęconych kilka interesujących tematów. Jako pierwszy w tej grupie odczytał swój referat Aleksandr Szajkin z Orła. Rozważania były ukierunkowane na wskazanie elementów poetyki nowożytnej w tekstach literatury średniowiecznej, w szczególności w *Powieści lat minionych*. Eliza Małek z Łodzi podjęła próbę prześledzenia żywotności motywu „Z chłopca król” (w wersji rosyjskiej „Kalif na godzinę”) w literaturze rosyjskiej XVII–XXw., wskazując dwie drogi jego przenikania do Rosji (poprzez przekłady: facecji *O pijaku* oraz wybranych utworów z cyklu *Baśni 1001 nocy*). Szczegółowej analizie został poddany baśniowy wariant tego tematu w operze komicznej ks. D. Gorczałowa *Калиф на час* (1786). Rimma Łazarczuk z Czerepowca zaprezentowała – na podstawie nowych, wydobytych z archiwów materiałów, a także nowego odczytania już znanych tekstów – w jaki sposób poeta rosyjski M. Murawjow wykorzystywał wzorce La Fontaine’a (polemika, przyswojenie, kontynuacja) oraz na czym polegał jego prywatny „dialog” z bajkopisarzem francuskim. Referat Anny Wardy z Łodzi dotyczył osiemnastowiecznej poezji okazjonalnej. Badaczka prześledziła ewolucję ody na Nowy Rok, pokazując zmiany jej kanonu w wymiarze formalnym (strofika, strona wersyfikacyjna, rymy) i tematycznym (przesunięcie akcentów ze

spraw wagi państwowej na sferę życia prywatnego). Referat Iwony Rzepnikowskiej z Torunia dotyczył wizerunku niedźwiedzia w rosyjskich bajkach magicznych i w bajkach o zwierzętach. Agnieszka Gołębiowska-Suchorska z Bydgoszczy podjęła próbę interpretacji wybranych współczesnych anegdot, w których pojawia się zaczerpnięty z folkloru obraz kukułki. Młoda badaczka prześledziła kolejne modyfikacje, jakim podlega tradycyjny obraz zazuli we współczesnych anegdotach, zwracając przy tym uwagę na jego desakralizację. Z kolei referat Galiny Szełogurowej z Moskwy dotyczył antycznego mitu o Medeji i jego interpretacji w literaturach słowiańskich (w wybranych tekstach I. Annińskiego i S. Wyspiańskiego).

Przedmiotem zainteresowań badawczych kolejnych prelegentów był dialog z bliższą w sensie czasowym spuścizną – koniec XIX–XXI w. Wiczesław Pozdiejew z Kirowa przeanalizował wiersze, istniejące na zasadach wtrąceń w dramatach M. Gorkiego, w szerokim kontekście kulturowym jego czasów. Lidia Mięowska z Siedlec naświetliła istotne problemy związane z funkcjonowaniem we współczesnym kontekście kulturowym tak zwanej literatury środka. Jej ustalenia oparte zostały na współczesnych utworach dramatycznych autorstwa braci Priesniakowów. Maria Czykarkowa (Czerniowce) przeanalizowała antyutopię T. Tołstoj *Кысь*, wykazując, że w świecie tego utworu mit Puszkina, jak również klasyczna kultura rosyjska, ulegają destrukcji i dewaluacji. Wystąpienie Eleny Kriwołapowej z Kurska charakteryzowało memuarystykę rosyjską początku XX w., ze szczególnym uwzględnieniem wspomnień Z. Gippius, A. Błoka, M. Priszwina i S. Kabłukowa. Referentka zaprezentowała ewolucję gatunku dziennika zarówno na płaszczyźnie struktury, jak i tematyki. Anna Stępiak z Łodzi wystąpiła z referatem dotyczącym korespondencji Borysa Pasternaka z jego trzema muzami – Z. Neuhaus, M. Cwietajewą i O. Iwińską. Doktorantka poddała analizie stylistykę oraz walory estetyczne wybranych listów miłosnych Pasternaka. Adam Karpiński (Łódź) zaprezentował swoiste studium obrazu kata i ofiary w powieści *Целка* W. Zazubrina. Kolejna łodzianka – Katarzyna Sobijanek poruszyła problem motywów pseudoreligijnych w utworach antyutopijnych XX i XXI w. Roman Mnich z Siedlec zapoznał słuchaczy z dokonaniem slawisty i filozofa D. Czyżewskiego w zakresie teorii literatury, wskazując na jego związki z formalistami, Bachtinem i zachodnioeuropejskimi szkołami filozoficznymi. Ludmiła Mnich (Siedlce) podjęła próbę określenia cech poezji współczesnej pieśniarki Weroniki Dolinej, ze szczególnym uwzględnieniem odwołań do literackiej i kulturowej tradycji.

W sekcji I a (*Dialog poetyk*) wysłuchano ogółem 21 referatów. W kilku z nich ważne miejsce zajmowała twórczość Aleksandra Puszkina z jej różnorodnymi odniesieniami. Obrady

rozpoczęły się wystąpieniem Jewgenji Taborisskiej z Petersburga, która przeprowadziła analizę porównawczą dwóch poematów żartobliwych autorstwa dwóch wielkich romantyków – Puszkina (*Домик в Коломне*) i Byrona (*Верро*). Według jej ustaleń oba utwory odegrały dużą rolę w procesie literackim, przewartościowując w istotny sposób konwencje literackie. Twórczości Puszkina poświęcony był również referat Wadima Kołbasina z Moskwy. Analizując cykl *Песни западных славян* badacz skrupulatnie przeanalizował stosowany przez poetę zabieg „oswajania” i „odtworzenia” folkloru z innego kręgu kulturowego. Natalia Wierszynina z Pskowa, poszerzając krąg tematów związanych z Puszkim, swoje wystąpienie poświęciła zgłębianiu ontologii opisu poetyckiego, by następnie – wskazując na zjawisko historycznej powtarzalności elementów kultury – odnieść swoje ustalenia do wierszy A. Puszkina i M. Niekrasowa. Wasilij Szczukin z Krakowa podzielił się swoimi refleksjami na temat różnorodnych sposobów przedstawiania postaci anioła w literaturze rosyjskiej, łącząc religijny wątek angelologiczny z obrazami „anielskich” kobiet w powieściach Iwana Turgieniewa i Aleksandra Puszkina. Referat Ewy Sadzińskiej z Łodzi – pośrednio nawiązujący do spuścizny Puszkina – poświęcony był z kolei wczesnej liryce Mikołaja Jazykowa. Referentka prześledziła motyw uczt w jego pieśniach studenckich, wskazując na genetyczne związki poety zarówno z literaturą rosyjską (Puszkina, Batuszkowa, poeci-dekabryści), jak i z zachodnioeuropejską, w szczególności z literaturą niemiecką (Goethe, Schiller).

Kolejne prelegentki podzieliły się swoimi spostrzeżeniami na temat „życia” i produktywności pewnych archetypów i obrazów w literaturze rosyjskiej. Anna Wolska z Łodzi w swoim referacie nawiązała do archetypu szaleńca w literaturze rosyjskiej. Na materiale utworów Gogola, Garszyna i Czechowa studentka scharakteryzowała trzy modelowo odmienne sytuacje – stany obłądzenia. Nadieżda Mielnikowa z Moskwy dokonała klasyfikacji archetypu grzesznicy, natomiast Irena Betko z Olsztyna omówiła archetyp animusa w poezji Anny Achmatowej. Rozważania Aliny Orłowskiej z Lublina przywołały z kolei krąg obrazów związanych z ludową demonologią w utworach Włodzimierza Dala. Wystąpienie Larisy Lapiny z Petersburga traktowało o tzw. „tekście petersburskim”. Referentka poddała analizie trzy utwory poetyckie (A. Izmałowa, J. Trubieckiego i A. Kusznera), które łączy wspólny tytuł (*Таврический сад*), odwołanie się do tego samego miejsca w pejzażu Petersburga, dzieli natomiast data powstania (1800, 1917 i 1984) i koncepcje estetyczne. Deczka Czawdarowa z Szumen (Bułgaria) omówiła – na podstawie analizy utworów Puszkina, Dostojewskiego, Leskowa, Czechowa i Kuprina – ewolucję obrazu inżyniera w literaturze rosyjskiej XIX–XX w. Olga Nikiforowa z Grodna na podstawie

powieści M. Leskowa *Соборяне* w dość przekonujący sposób udowadniała tezę o wpływie twórczości O. Goldsmitha na pisarza rosyjskiego.

Kolejne referaty poświęcone były najnowszej literaturze rosyjskiej. Aleksandra Szymańska z Łodzi przedstawiła – na podstawie analizy utworów A. Błoka i M. Uspienskiego o tym samym tytule (*Шаги командора*) – różne sposoby dialogu pisarzy z „cudzym słowem” w przestrzeni kulturowej. Tematem wystąpienia Anny Bednarczyk (Łódź) była analiza wybranych wierszy współczesnych poetów syberyjskich pod kątem jej zakorzenienia w tradycji rosyjskiej (nawiązania do A. Puszkina, O. Mandelsztama, A. Achmatowej, M. Cwietajewej). Kolejna łodzianka – Magdalena Kotlarek, omówiła specyfikę liryki Bułata Okudźawy zwracając szczególną uwagę na związek słowa i muzyki. Gizela Grabińska z Warszawy, analizując wczesne utwory Natalii Barańskiej, skupiła uwagę na conceptach „dom” i „rodzina”. Jeden z ostatnich w tej sekcji referatów – o poetyce Germana Lukomnikowa – wygłosił Alexander Graf. W twórczości współczesnego poety rosyjskiego rusycysta z Giessen wyeksponował elementy treściowe i formalne będące oznaką dialogu z tradycją literacką na różnych płaszczyznach.

W sekcji II (*Dialog idei*) przedstawiono 21 referatów z zakresu literatury pięknej, publicystyki, filozofii, a nawet socjologii.

Nieliczna grupa wystąpień dotyczyła szeroko pojmowanego dialogu literatury z religią chrześcijańską. Referat Jekatieriny Bykowej z Kirowa analizował podania o miejscach świętych w twórczości staroobrzędowców. Przedmiotem rozważań Marty Łukaszewicz z Warszawy była kronika *Соборяне* M. Leskowa. Wspomniana kronika, według badaczki, jest doskonałym przykładem utworu, w którym odnajdujemy chrześcijańską i, szerzej, humanistyczną aksjologię pychy i pokory. Siemion Abramowicz z Czerniowiec, opierając się na jungowskiej teorii archetypu dowodził, że obraz „Rosyjskiego Chrystusa” w utworach XIX–XX w. jest daleki od biblijnego wzorca, a jego reinterpretacja dokonuje się poprzez odwołania do apokryfów, rodzimych teorii bogoburczych itp.

Szereg wystąpień w tej sekcji poświęcony był szeroko rozumianej publicystyce – cyklom artykułów, dziennikom oraz korespondencji pisarzy i krytyków. Danuta Szymonik z Siedlec przeanalizowała pod względem ideowym cykl artykułów M. Gorkiego (*Несвоевременные мысли*), drukowanych od kwietnia 1917 do lipca 1918 roku w gazecie „Nowaja Żyzn”. Badaczka włączyła się swoim wystąpieniem w nurt, zauważalnych od lat 80. ubiegłego wieku, przewartościowań na temat spuścizny literackiej pisarza. Kira Gordowicz z Petersburga prześledziła dzienniki czworga pisarzy rosyjskich z okresu 1917–1921 (W. Korolenki, I. Bunina, Z. Gippius i M. Priszwina), próbując wyczytać z nich wspólne

rozumienie wydarzeń i przemian tej epoki i udowodnić, że wszyscy ci pisarze, bez względu na to, czy rewolucję przyjęli czy też nie, deklarowali swoje głębokie przywiązanie do targanej wojną domową ojczyzny. Przedmiotem zainteresowania Aldony Borkowskiej z Warszawy stał się trwający wiele lat dialog między syberyjskim prozaikiem W. Astafiewem i krytykiem W. Kurbatowem. Badaczka potraktowała korespondencję pisarza z krytykiem jako dokument wieku i jednocześnie jako cenne źródło informacji zarówno o procesie literackim w Rosji, jak i o samych autorach listów. Lubow Sapczenko z Uljanowska prześledziła stosunek do „sprawy polskiej”, wyrażony w korespondencji sympatyka imperium M. Karamzina i sympatyka Polaków P. Wiaziemskiego. Zadaniem postawionym przez Irinę Prochorową z Moskwy było określenie pozycji, jaką zajął P. Wiaziemski w dialogu społeczno-politycznym lat 20-tych XIX wieku w Rosji. Gieorgij Prochorow z Kołomny rozpatrzył z kolei problem związku wybranych utworów ze zbioru F. Dostojewskiego *Дневник писателя* z programem szkoły naturalnej. Tematem rozważań Borisa Kołmakowa z Kazania stały się poglądy religijne L. Tołstoja oraz stosunek pisarza do cerkwi prawosławnej. Kolejny referent z Kazania, Wiaczesław Kryłow, wnikliwie przeanalizował postawę krytyków okresu modernizmu wobec spuścizny W. Bielińskiego, N. Dobrolubowa i D. Pisariewa. Moskiewska badaczka – Dina Magomiedowa zreferowała stan badań nad problemem stosunku Błoka do Dostojewskiego, dowiodła jednocześnie, że Dostojewski-publicysta wywarł duży wpływ na kształtowanie się historiozoficznej koncepcji Błoka. W centrum zainteresowań naukowych Poliny Bułachowej z Moskwy znalazła się postać Leonarda da Vinci. Młoda badaczka rozpatrywała funkcjonowanie mitu Leonarda da Vinci w latach 30-tych XX wieku w Rosji sowieckiej. Wystąpienie Beaty Pawletko z Sosnowca dotyczyło idei dialogu w twórczości L. Ginzburg z jej mistrzami – Tynianowem i Ejchenbaumem. Ałła Isakowskaja z Moskwy swój referat poświęciła znanej z literatury dla dzieci postaci Kubusia Puchatka – pośrednikowi w dialogu międzykulturowym. Omówiła radzieckie adaptacje klasycznego utworu Milne`a oraz jego recepcję i historię interpretacji w ciągu dziesięcioleci.

Kolejne dwa referaty podejmowały problematykę filozoficzną. Wystąpienie Mariana Brody z Łodzi poświęcone było myślicielowi rosyjskiemu K. Leontiewowi i weryfikowało w pewnym stopniu tezę o jego związkach z filozofią Nietzschego. Natomiast Diana Oboleńska z Gdańska przybliżyła twórczość mało znanego dziś rosyjskiego poety, pisarza, tłumacza i antropozofa Nikołaja Bielocwietowa, którego działalność twórcza przypadła na początek XX wieku. Badaczka na podstawie utworu *Коммуна пролетарских миссионеров* ukazała antropozoficzny obraz współczesnej pisarzowi Rosji i wizję jej przyszłości.

Obrady w sekcji zakończyło wystąpienie Tatiany Aloszki z Mińska, która zaprezentowała referat z pogranicza literatury i socjologii. Dotyczył on zmian w statusie pisarza we współczesnym społeczeństwie. Na przykładzie „kariery” takich pisarzy, jak: D. Wodiennikow, W. Pawłow, A. Rodionow i in., badaczka przeanalizowała różne strategie kreujące wizerunek artysty.

Zaoczny udział w konferencji wzięli m. in.: Tatiana Pudowa i Galina Nefagina ze Słupska z referatami – *Гоголь в зеркале массовой литературы* i *Литература второй волны эмиграции: проблемы изучения*; Wiktoria Zacharowa i Marina Urtmincewa z Niżnego Nowogrodu – *Сюжетобразующая роль лирического в прозе русского зарубежья первой волны*, *Ф. М. Достоевский и М. В. Добужинский: диалог слова и изображения*; a także badacze z Tweru – Swietłana Artiomowa (*Жанровые трансформации в русской лирике XX века (послание, ода)*) i Aleksandr Stiepanow (*Стихотворение Б. Слуцкого «Как убивали мою бабушку»: ритм и смысл*) oraz młody włoski naukowiec z Padwy Manuel Boschiero z referatem nt. *«Возвращение Мюнхгаузена» С. Д. Кржижановского: повествовательные модели XVIII века в литературном контексте Советской России*.

Na zakończenie drugiego dnia konferencji uczestnicy zostali zaproszeni na kolację integracyjną przy grillu. Miłą niespodzianką dla gości był występ chóru studenckiego, który umilał czas piosenkami z rosyjskiego kręgu kulturowego.

W trzecim dniu konferencji po podsumowaniu obrad w poszczególnych sekcjach nastąpiło oficjalne zakończenie konferencji. Dyrektor Instytutu Rusycystyki dr hab. prof. nadzw. UŁ Anna Warda oraz Kierownik KLiKR prof. Ołaszek jeszcze raz podziękowały uczestnikom za przybycie i możliwość konfrontacji różnych stanowisk i metod badawczych. Goście z kolei podziękowali za zaproszenie, sposobność wymiany poglądów i uwag, które będą inspiracją do dalszych badań; podkreślali przy tym zarówno wysoki poziom naukowy referatów, jak i wzorową organizację.

Obecnie w przygotowaniu jest publikacja materiałów konferencyjnych o zasięgu międzynarodowym. Będzie ona zawierała artykuły, powstałe na bazie referatów, dyskusji oraz przemyśleń zainspirowanych spotkaniem konferencyjnym.

Ewa Sadzińska
Aleksandra Szymańska